

УДК: 378.1

ГАННА ТОВКАНЕЦЬ

м. Мукачево, Україна

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ СЛОВАЧЧИНИ

HISTORICAL AND PEDAGOGICAL BACKGROUND OF ECONOMIC EDUCATION AT HIGHER SCHOOL OF SLOVAKIA

Охарактеризовано соціально-економічні та освітні передумови формування вищої економічної школи у Словаччині. Проведено стислий огляд становлення економічної та педагогічної думки в Словаччині до початку ХХ століття. Зосереджено увагу на впливі національно-визвольного руху на розвиток вищої освіти. Проаналізовано діяльність визначних діячів економіко-педагогічної думки до ХХ століття. Охарактеризовано роботу вищих навчальних закладів, які функціонували у Словаччині з ХV до ХХ століття.

Ключові слова: вища освіта, економічна освіта, педагогічна думка, Економічний колегіум, Істрополітанський університет, Трнавський університет, Кошицький університет, Михайло Балудянський, Стодола Корнель, Мілан Ходжа, Словаччина.

Охарактеризованы социально-экономические и образовательные предпосылки формирования высшей экономической школы в Словакии. Проведен краткий обзор становления экономической и педагогической мысли в Словакии до начала ХХ века. Сосредоточено внимание на влиянии национально-освободительного движения на развитие высшего образования. Проанализирована деятельность выдающихся деятелей экономико-педагогической мысли до ХХ века. Охарактеризована работа высших учебных заведений, которые функционировали в Словакии с ХV до ХХ века.

Ключевые слова: высшее образование, экономическое образование, педагогическая мысль, Экономический коллегіум, Істрополітанський університет, Трнавський університет, Кошицький університет, Михайл Балудянський, Стодола Корнель, Мілан Ходжа, Словакия.

Socio-economic and educational preconditions of establishing Higher School of Economics in Slovakia have been determined. A brief overview of the formation of economic and educational science in the Slovak Republic to the early twentieth century has been given. Special attention has been paid to the impact of the national liberation movement on the development of higher education. The activities of prominent statesmen in economic and pedagogical science to the 20th century have been analyzed.

The work of higher education institutions functioning in Slovakia from the 15th till 20th century has been characterized.

Key words: higher education, economic education, pedagogical science, the Economic Collegium, Istropolitansky University, Trnava University, University of Košice, Michael Baludyansky, Kornel Stodola, Milan Hodge, Slovakia.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освіта як соціальна інституція зазнає впливу багатьох факторів, які мають місце в суспільстві – економічних, політичних, правових, екологічних, демографічних, культурних, духовно-ідеологічних, етичних тощо. Процеси формування й здійснення освітньої політики на кожному етапі розвитку суспільства мають певні особливості, обумовлені співвідношенням соціально-економічних умов та суспільно-політичних відносин, що, власне, і впливає на визначення змісту, пріоритетної мети освітньої політики, вибір методів і засобів їхнього досягнення [12, с. 12].

Інтеграційні процеси на початку третього тисячоліття зумовлюють упровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС. На нашу думку, вивчення досвіду розвитку освітніх процесів у вищій школі в країнах Європейського Союзу спрацьовуватиме на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з розвитком вищої і професійної освіти у країнах Європейського Союзу, були в центрі уваги досліджень Н. Авшенюк [1], Б. Вульфсона [2], В. Базилевича [3], В. Кременя [8], М. Ларіонової [2; 9], Н. Ничкало [10;11], О. Сагинової [14] та ряду інших.

Як зауважує Н. Ничкало, глобалізаційні й інтеграційні процеси актуалізують проблему підготовки конкурентоспроможного виробничого персоналу, надають їй міжнародного значення. На початку XXI ст. особливо зросла актуальність проблем розвитку людського капіталу. Це зумовлюється необхідністю подолати глобальні, сталі суперечності, зокрема, між глобальним і локальним; загальним та індивідуальним; традиціями й сучасністю; перспективними й найближчими завданнями; конкуренцією й рівністю можливостей людини; духовним і матеріальним. Новий погляд на людину зумовив нові виклики в усіх сферах життєдіяльності суспільства і передусім – в освітній. В усіх цивілізованих країнах здійснюється інтенсивний пошук нових моделей розвитку освіти, нетрадиційних підходів до їх упровадження на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій. Гостро постають питання про взаємозв'язок освітніх систем [11].

Формулювання мети статті. З огляду на вищевикладене доцільним і своєчасним є вивчення особливостей розвитку професійної, зокрема економічної освіти, центральноєвропейських країн. На нашу думку, цікавим буде досвід становлення економічної освіти у вищій школі Словаччини, яка має багатостолітню історію суспільно-економічного розвитку держави, розвитку економічної і

педагогічної думки. У зв'язку з цим за мету статті ставимо проведення стислого аналізу історико-педагогічних умов формування економічної освіти у вищій школі Словаччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що формування системи освіти, зокрема економічної, – це складний процес економічного, соціально-культурного та освітнього розвитку. Тому, коли ми говоримо про розвиток освіти, варто розглянути певні культурні-освітні та соціально-економічні умови її становлення. Проблему впливу на формування економічної освіти у Словаччині різних факторів розглянемо з таких позицій: проблеми формування національної свідомості та розуміння ролі вищої освіти в Словаччині; розвитку системи вищих навчальних закладів; формування основ економічної та педагогічної наукової школи.

Відомо, що Словаччина як держава пройшла нелегкий шлях формування загалом. Але процеси культурно-освітнього розвитку завжди виокремлювалися як пріоритетні.

Як відзначає історик В. Яровий, словацькі землі як складова частина Угорського королівства, належали до однієї з двох частин дуалістичної Габсбурзької монархії – Транслейтанії. Після утворення Австро-Угорщини (1867) словаки потрапили в дуже складне становище з погляду національного визнання. Хоча територія, на якій проживали словаки, була і значною (суцільно вони проживали в Оравському, Тренчинському, Липтовському, Зволенському, Тековському, Хонтянському, Нитрянському, Прешпорському, Презбурзькому, Турчанському, Шариському та Спишському округах), визнавати їх не прагнули.

У середині XIX століття почалося словацьке національне відродження, у якому переважали просвітницькі ідеї. У цей період засновувалися народні школи, змінювався зміст навчальних програм, відкривалися заклади технічної та професійної освіти. Але навчання у вищих навчальних закладах не велося словацькою мовою, а переважно латинською або ж угорською.

Наприкінці XIX ст. у Словаччині почали складатися передумови для розвитку промисловості. Розвивалися промислове виробництво (здебільшого традиційні промислові виробництва – металообробна, деревообробна, текстильна, паперова та скляна і підприємства, що переробляли сільськогосподарську продукцію), банківська справа, торгівля [15]. Інтенсивно велося будівництво залізниць. Так, важливе значення мала магістраль, що з'єднувала Жиліну з Кошице і Братиславою; машинобудівний завод у Врутках, який забезпечував необхідними механізмами залізничний транспорт.

На початку XX ст. в словацьких землях видобувалося майже 70 % залізної руди, вироблялося близько чверті чавуну, половина паперу та третина текстилю Транслейтанії. Та попри окремі успіхи в розвитку економіки у словацьких землях, так і не відбулося формування національних промислових центрів. Однак у сільськогосподарському виробництві ринкові відносини поступово перетворилися на домінуючі.

Національне гноблення словаків в Угорському королівстві залишалося головним чинником, який гальмував подальший розвиток нації. У національно-політичному русі брала участь лише дуже невелика частина словацьких підприємців та представників інтелігенції, яка виступала здебільшого за розв'язання суто культурно-мовних проблем. Головний осередок словацького національного руху знаходився у Св. Мартині. Саме тут перебувало правління Словацької національної партії (СНП) на чолі з П. Мудронем (1835–1914). Певні сподівання словацька громадськість покладала на співпрацю з чехами. Так, 1882 року студенти-словаки, що навчалися у Карловому університеті, заснували спілку «Детван», члени якої прагнули зміцнення словацько-чеських культурних взаємин. У Празі 1896 року було засновано організацію «Чехословацька єдність», яка прагнула не тільки надавати допомогу словакам, але й сприяти налагодженню відносин між двома сусідніми народами.

Ровиткові національного духу, підготовці фахівців для народного господарства сприяла поява вищих навчальних закладів у Словаччині.

Наголосимо, що становлення вищої економічної освіти у Словаччині, до речі, як практично і у всьому освітньому середовищі до середини XIX ст., не було відображено в діяльності економічних факультетів чи навіть спеціальностей. Як правило, це були філософські, правничі та технічні вищі навчальні заклади, які надавали ґрунтовну підготовку фахівцям щодо системи господарських відносин у суспільстві.

Відмітимо, що вперше навчальний заклад з конкретною назвою «економічний колегіум» на території Словаччини з'явився ще у середині XVIII ст. у м. – місто в західній Словаччині, за 25 кілометрів до Братислави, яке вперше згадується в середині XIII ст. Наприкінці XV ст. це поселення отримує право міста, а в XVIII ст. стає важливим ремісничим центром. Тут відкрилися текстильні мануфактури, які обробляли льон та коноплі, а тканини поставляли до різних країн Європи. Найважливішим сенецьким цехом був гончарний цех, закладений 1745 р. Саме в цьому місті 1763 року імператриця Марія Терезія заснувала першу економічну школу в Центральній Європі, яку назвала Економічний колегіум – *Collegium oeconomicum*. Це не був вищий навчальний заклад, але це була перша професійна школа економічного напрямку у Східній Європі взагалі [17].

Зазначимо, що найпершим вищим навчальним закладом на території сучасної Словаччини був Істрополітанський університет (лат. *Universitas Istropolitana*), заснований в XV ст. як вищий навчальний заклад у Братиславі. Фактично від заснування Матяшом Корвіном Істрополітанського університету 1465 р. розпочалася історія вищої освіти на території сучасної Словаччини. Цього року на прохання Матяша Корвіна папа доручив Яношу Вітезу та Яну Паннонію з Чазми відкриття університету в Угорщині. Матяш Корвін ухвалив рішення про розміщення університету в Братиславі. Через два роки почалася діяльність чотирьох факультетів: богословського, юридичного, медичного та філософського. В університеті панувала гуманістична та антисхоластична атмосфера, велика увага

приділялась природознавчим наукам, математиці. Перші викладачі Істрополітанського університету були з Віденського університету, згодом – з Італії та Польщі. Після смерті Юрая фон Шенберга почався поступовий занепад університету в Пресбурзі. Остаточно його діяльність припинилася у 90-х роках XV ст., після смерті Матяша Корвіна, який власне і фінансував цей навчальний заклад [16].

У 1635 році був відкритий Трнавський університет (*Trnavska univerzita*) – вищий навчальний заклад з богословським, мистецьким, медичним та юридичним (правничим) факультетами. Засновником став кардинал Петро Пазман. Проіснував університет в Трнаві 142 роки, після чого 1777 року був переведений у Буду. Навчальний заклад став відомим завдяки обсерваторії, університетській бібліотеці, саду та театру [20].

Університет в Кошице (*Univerzita v Košiciach*) був заснований 1657 року, а 1776 року отримав назву Королівської академії. З 1850 року він відомий як правнича академія, яка проіснувала до 1921 року.

Ідея Кошицького університету належить теж Пітеру Пазману, за пропозицією якого єпископ Бенедикт 1654 року виділив кошти для створення вищого навчального закладу. Високий статус цього навчального закладу символічно було підтверджено золотою булавою, наданою угорським королем Леопольдом Першим. Створення Кошицького університету повинно було зміцнити позиції Габсбургів у Верхній Угорщині. На рубежі XVII-XVIII Кошицький університет мав досить вигідні позиції. Йому було надано право присуджувати докторський і бакалаврський ступінь, вироблена процедура взаємного визнання вчених ступенів з іншими вищими навчальними закладами Європи. У Кошицькому університеті діяли богословський, лінгвістичний, філософський та юридичний факультети. Для студентів богослов'я була створена академічна гімназія як форма довузівської спеціальної підготовки. Університет мав хорошу матеріальну базу: бібліотеку, друкарню, будівлі гімназії та семінарії. 1681 року в університеті було споруджено будівлю церкви (костюлу). У середині XVIII століття Кошицький університет реорганізовано в Королівську академію, де, в основному, викладалося право. 1850 року цей навчальний заклад перейменовано в правничу академію, яка проіснувала до 1921 року [24].

У місті Банська Штявниця з 1763 до 1919 року діяла перша вища школа гірничої промисловості (*Stredná škola banskej v Banskej Schtyavnytsa*). Це був один з перших вищих навчальних закладів у цій галузі в Європі та перший вищий навчальний технічний заклад у Словаччині.

З 1806 року в цьому ж місті активну навчально-наукову діяльність здійснює Академія лісового господарства, об'єднання якої з гірничою школою сформувало Гірничо-лісову академію. Підкреслимо, що організація навчального процесу в цьому ВНЗ була практично ідеальною: студентам читали лекції провідні викладачі, багато часу відводилося для практичної роботи, а знання певного предмета чи теми студентами презентувалися у формі доповіді та відповіді на запитання опонентів. Уже в середині XVIII ст. на базі цього вищого навчального

закладу в Словаччині було проведено декілька міжнародних симпозіумів, у яких брали участь експерти гірничо-металургійної справи з різних країн Європи [22].

На кінець XIX ст. – початок XX ст. на території сучасної Словаччини діяли Правнича академія в Пряшеві (Právne akadémié v Prešove, 1860–1919), Греко-католицька богословська академія (Gréckokatolícka teologická akadémiá) в Пряшеві (1880), Євангелістська теологічна академія (Evanjelikálna teologický akadémié) в Пряшеві, Євангелістська теологічна академія (Evanjelikálna teologický akadémié) в Братиславі (1892), Народногосподарська академія (Ekonomické akadémié) в Кошице (1906). Зазначимо, що формуванню вищої школи загалом у Словаччині сприяла діяльність провідних діячів науки і культури. Так, широкої популярності набула діяльність діяча словацької та угорської культури Мартіна Бела (1684–1749), який після закінчення університету в Галле був протестантським священником. Згодом М. Бел – директор євангелічної школи в Банській Бистриці, а з 1714 року – ректор ліцею в Братиславі. М. Бел писав латиною, угорською, німецькою та чеською мовами. Як визначний учений, він був членом багатьох європейських академій та наукових товариств.

Помітний слід на ниві просвітницької діяльності, яка сприяла формуванню словацьких патріотичних традицій, залишив Адам Коллар (1718–1783), який після навчання в ряді єзуїтських навчальних закладів очолив придворну бібліотеку у Відні. Працюючи радником у Марії Терезії, А. Коллар став організатором освітньої реформи, що передбачала введення до навчальних програм вивчення рідної мови та історії.

Однією з важливих передумов розвитку словацької економічної думки початку XX ст. була діяльність економістів часів Австро-Угорщини. Одним з яскравих представників економічної думки, що мав неабиякий вплив на формування не тільки словацької, а і української та російської економічних шкіл, був *Михайло Балудянський* (1769–1847), автор восьми томів праць, пов'язаних з розглядом національної економіки, за якими навчалися в університетах Відня та Будапешта. Випускник філософського факультету Королівської академії правознавства в Кошице Михайло Балудянський продовжив навчання у Віденському університеті. Після закінчення університету М. Балудянський обійняв викладацьку посаду в Надьварадській академії, невдовзі захистив докторську дисертацію і став деканом Пештського університету, а у 1804 р. на запрошення Міністерства освіти Російської імперії переїхав до Петербурга. В Імператорському педагогічному інституті М. Балудянський викладав політичну економію, фінанси і дипломатику. Конспекти лекцій і публікацій М. Балудянського під назвою «Економічна система» не втратили наукової цінності і сьогодні. Серед багатьох його економічних та освітнянських ідей заслуговує на увагу «система, заснована на торгівлі». Зокрема М. Балудянський наголошував на тому, що «гроші як основне знаряддя торгівлі та міра всіх цінностей становлять головне багатство народу», «основне правило полягає в прискоренні обігу грошей», «міські жителі більше від сільських пов'язані з грошовими операціями».

Як зауважують фахівці, оцінюючи економічні теорії свого часу, М. Балудянський стверджував, що «праця виробляє капітал. Лише капітали приводять у рух працю. Але всякий капітал здобувається головно старанням і ощадливістю. Жодне знаряддя обміну не має творчої сили. Кредит, заснований на достатку позичальника і продуктах праці, правосуддя, покровительство та свобода промисловості, спільно з освітою громадян і поширенням торгівлі, є єдиними засобами збагачення нації» [6, с. 558–567].

М. Балудянський відомий не тільки як економіст, а й як прекрасний педагог, чудовий організатор. Після відкриття у 1819 р. Санкт-Петербурзького університету М. Балудянський був обраний деканом філософсько-юридичного факультету, де він читав енциклопедію юридичних і політичних наук та політичну економію. На альтернативній основі М. Балудянського було обрано і затверджено першим ректором університету [11]. М. Балудянський є автором значної кількості проєктів, записок з адміністративного права, фінансів, аграрних відносин, місцевого управління, наукових праць: «Изображение различных хозяйственных систем», «Рассуждение о средствах исправления учреждений и законодательства в России», «О зернохранилищах» тощо. Варто відмітити, що М. Балудянський мав вплив і на розвиток економічної освіти в Україні, визнанням чого було обрання його почесним доктором Київського університету [7, с. 507].

Відомим політичним діячем та автором багатьох наукових праць з проблем економіки на початку 20 століття у Словаччині був *Стодола Корнель* (1866–1946), який народився в сім'ї підприємця, власника шкіряної фабрики, де і сам в майбутньому працював, а з 1905 до 1911 року був навіть директором. Навчався в гімназіях міст Лученець, Кежмарок, Братислави, Пряшів. Під час Першої світової війни працював у групі Мілана Ходжі, активно займався політикою – як член Словацької національної ради брав активну участь у формуванні Чехословацької держави та підписанні Мартінської декларації.

Як член Ради фінансових закладів Словаччини К. Стодола бачив проблеми фінансової системи в цілому. Оскільки, на його думку, виявляється дисбаланс між банками та малими кооперативними фінансовими установами, необхідно малим фермерам об'єднатися і створити взаємну ощадну касу. 1923 року за його ініціативою та сприяння була сформована Спілка ремісників і кредитних установ Словаччини та Підкарпатської Русі.

К. Стодола надавав важливого значення оперативній інформації, у зв'язку з чим заснував журнал «Економічний огляд» (*Hospodářské rozhľady*), що став дуже швидко науковим виданням [19, с. 431].

Найкращим представником словацької економічної думки та прихильником розвитку вищої і професійної освіти в Словаччині на рубежі XIX–XX століття вважається *Мілан Ходжа* (1878–1944), філософ, юрист, економіст, який отримав вищу освіту в Будапешті та Відні. М. Ходжа був визначним політичним діячем. За часів Австро-Угорщини працював у Словацькій національній партії, активний

учасник підписання 1918 року Мартінської декларації, яка сприяла об'єднанню Чеської Республіки та Словаччини в державу Чехословаччину. Після створення Чехословаччини був одним з політичних лідерів Словаччини, а також лідером селянської партії у Словаччині. М. Ходжа неодноразово займав провідні пости в чехословацькому уряді: міністр уніфікації права (1919–1920), міністр сільського господарства (1922–1925 та 1932–1934 рр.) міністр освіти (1926–1929), Прем'єр-міністр (1935–1938). Він один з небагатьох політиків Європи, які висловлювали думку щодо небезпеки як російського більшовизму, так і німецького націонал-соціалізму. Провідною ідеєю його політичного бачення була ідея створення певного політичного і економічного бар'єру між такими політичними течіями, у зв'язку з чим висловлював необхідність більш тісної співпраці між країнами Центральної Європи. Згодом 1936 року ця ідея була використана і названа «планом Ходжі» у створенні єдиного економічного простору в Центральній Європі, де були усунені тарифні бар'єри і створена зона вільної торгівлі (від Гданська до Салонік). М. Ходжа видав такий план, як ініціативу Чехословаччини, яка прагне довести світові свої традиції демократії та громадянських свобод заради економічного прогресу. Фактично у цей час уже визрівала ідея єдиного європейського економічного простору [21].

Визначними діячами економіко-педагогічної думки до ХХ ст. вважаються ті представники словацького національного руху, які займалися економічними питаннями та проблемами. До них відносяться Сэмюэл Тешедик, Йозеф Игнац Байса, Юрай Фандлі Людовик Штур, Петр Келлнер, Хостинский, Самуїл Юркович, Даніель Ліхард, Антон Білек, Петро Компіш, Федір Гоудек та інші [18; 23].

Висновки результатів дослідження. Таким чином, на початок ХХ ст. в Словаччині склалися оптимальні передумови для формування економічної освіти в системі вищої школи: активний розвиток промислових центрів, виробничих підприємств, поява національно-визвольних осередків, зародження економічної школи, розвиток національної системи загальної освіти. Це сприяло тому, що на початку ХХ ст. у Словаччині починають відкриватися економічні спеціальності та окремі факультети у вищих навчальних закладах, а потім і самостійні вищі навчальні заклади економічного спрямування.

Перспективи подальших розвідок. Заслужують на подальше вивчення окреслені передумови формування та розвитку економічної освіти в системі вищої школи Словаччини, які можуть бути використані як основа для оптимізації економічної освіти в Україні.

Література

1. Авшенюк Н. Сучасні міжнародні підходи до розуміння феномену транснаціональної вищої освіти [Електронний ресурс] / Н. Авшенюк. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkmu/>.
2. Актуальные вопросы развития образования в странах ОЕСР / отв. ред. М. В. Ларионова. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. – 152 с.

3. Базилевич В. Зміна базової парадигми економічної освіти – основа забезпечення сучасного рівня підготовки спеціалістів / В. Базилевич // Вища школа. – 2009. – № 9. – С. 31–36.
4. Андрущенко В. П. Філософія освіти в пост болонському процесі / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 5–6.
5. Вульфсон Б. Л. Мировое образовательное пространство на рубеже XX–XXI вв. / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 3–8.
6. «Економічна система» Михайла Балудянського : навч. посібник / за ред. С. М. Злупко // Історія економічної теорії. – К. : Знання, 2005. – 719 с.
7. Історія економічних учень / підручник : у 2 ч. Ч. 1. / за ред/ В Д. Базилевича. – К. : Знання, 2005. – 567 с.
8. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
9. Ларионова М. В. Формирование общего образовательного пространства в условиях развития интеграционных процессов в Европейском Союзе : автореф. дис... д-ра полит. наук : 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития» / М. В. Ларионова. – М., 2006. – 40 с.
10. Ничкало Н. Г. Ідея суспільства знань і праці в наукових пошуках / Н. Г. Ничкало // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2010. – № 3. – С. 22–29.
11. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка у контексті розвитку людського капітал [Електронний ресурс] / Н. Г. Ничкало. – Режим доступу: <<http://www.nbu.gov.ua>>.
12. Оболенський О. Ю. Державна служба : навч. посібник / О. Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2003. – 344 с.
13. Пазюра Н. В. Особливості розвитку професійно-технічної освіти в Китаї (остання чверть XX століття) : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. В. Пазюра ; АПН України ; Ін-т пед. освіти та освіти дорослих. – К., 2008. – 22 с.
14. Сагінова О. В. Інтернаціоналізація вищого образования как фактор конкурентоспособности [Электронный ресурс] / О. В. Сагінова. – Режим доступа: <www.marketologi.ru/lib/saginova/inter_vuz2.html>.
15. Яровий В. І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття [Електронний ресурс] : підруч. для ВНЗ / В. І. Яровий. – К. : «Генеза», 2005. – 816 с. – Режим доступу: <<http://elise.com.ua/ru/library/istoriya>>.
16. Academia Istropolitana [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.bratislava-city.sk/academia-istropolitana-bratislava>>.
17. Senec – centrum kultúry a vzdelanosti [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.senec.sk/index.php?menu_id=698>.
18. Economics in Slovakia [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.gesis.org/knowledgebase/archive/economics/slovakia/>>.
19. Encyklopédia slovenska. – Bratislava : Veda, 1981. – 603 s.

20. Historická Trnavská univerzita [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.truni.sk/historia-a-poslanie>>.
21. Milan Hodža [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=733>>.
22. Najstaršia banská škola na Slovensku [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.slovacivosvete.sk/>>.
23. Somr M. Dejiny školstva a pedagogiky. – Praha : SPN, 1987. – 359 s.
24. Unčovský Ladislav: Michal Baluďanský, a Russian Economist of Russian Origin from Slovakia (in Slovak) [Electronic resource] // Ekonomický časopis. – Vol. 48. – No. 5. – 2000. – Mode of access: <<http://www.sav.sk/>>.
25. Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach [Electronic resource] / P. J. Univerzity. – Mode of access: <<http://www.upjs.sk/univerzita/info/o-univerzite/historia-univerzity/>>.
26. Vysoké školstvo na slovensku. Realita – problém – možné riešenia [Electronic resource] / Miroslav Řádek a kolektív. – Mode of access: <http://www.jeneweingroup.com/dokumenty/eppp/Vysoke_skolstvo>.